

УДК 338.436 (477)

Д. М. Шмаров,
аспірант, Луцький національний технічний університет
ORCID ID: 0000-0003-3382-9408

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.8.123

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНОЇ ЛАНКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА

D. Shmarov,
postgraduate student, Lutsk National Technical University

MECHANISM OF FINANCIAL AND CREDIT SUPPORT FOR THE INTEGRATED DEVELOPMENT OF THE PROCESSING SECTOR OF THE AGRICULTURAL SECTOR

Встановлено, що інвестиційний дефіцит у діючих суб'єктів переробно-харчових виробництв та висока вартість кредитних ресурсів на вітчизняному ринку позикового капіталу не дають можливості в повному обсязі профінансувати проекти модернізації та реконструкції існуючих потужностей та введення додаткових потужностей і тим самим забезпечити випуск харчової продукції, яка відповідатиме міжнародним стандартам та регламентам якості і безпечності. Доведено, що формування сучасного механізму фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектора зумовлено необхідністю подолання інституціональних пасток, які є на ринку позикового капіталу і не дають можливості сільськогосподарським товаровиробникам вчасно залучати фінансові ресурси для розширеного відтворення. У статті обґрунтовується необхідність формування механізму фінансово-кредитного забезпечення переробної ланки аграрного сектора, виходячи з інституціональної матриці національної фінансової системи та основних трендів на ринку позикового капіталу. Встановлено, що система фінансово-кредитного забезпечення виступає складовою системою фінансового забезпечення і є сукупністю відносин з приводу отримання фінансових ресурсів на ринку позикового капіталу на основі платності та поворотності. Дослідження показали, що незважаючи на значне підвищення в останні роки вагомості аграрного сектора у розширеному відтворенні потенціалу національної економіки, сектор переробно-харчових виробництв не використовує усіх резервів підвищення рівня капіталізації за рахунок збільшення обсягів поглибленої переробки сільськогосподарської сировини. Обґрунтовано, що механізм фінансово-кредитного забезпечення переробної ланки аграрного сектору має забезпечувати диференційований підхід до участі держави в процесі надання кредитних ресурсів для різних організаційно-правових форм аграрного бізнесу, що здійснює переробку сільськогосподарської сировини. Встановлено, що ефективною формою кредитування переробно-харчових виробництв виступає створення кластерних формувань за участю безпосередніх виробників харчових продуктів та інших продуктів переробки сільськогосподарської сировини, органів державного управління та місцевого самоврядування, а також фінансово-банківських установ.

It is established that the investment deficit in the existing food processing companies and the high cost of credit resources in the domestic debt capital market do not allow to fully finance the projects of modernization and reconstruction of existing capacities and the introduction of additional capacities and thus ensure the output of food products. It is proved that the formation of a modern mechanism for financial and credit support of the agricultural sector is due to the need to overcome institutional traps that exist in the debt capital market and do not allow agricultural producers to attract financial resources in a timely manner for expanded reproduction. The article substantiates the need to form a mechanism for financial and credit support of the processing sector of the agricultural sector, based on the institutional matrix of the national financial system and the main trends in the debt capital market. It is established that the system of financial and credit security is a component of the system of financial security and is a set of relations regarding the receipt of financial resources in the loan capital market based on payment and repayment. Studies have shown that despite a significant increase in recent years, the role of the agricultural sector in the expanded reproduction capacity of the national economy, sector of food processing production does not use all reserves of increase of level of capitalization due to the increase in volumes of deep processing of agricultural raw materials. It is proved that the mechanism of financial-credit support of the processing level of the agricultural sector should provide a differentiated approach to state involvement in the provision of credit resources for different organizational and legal forms of agricultural

businesses, processing agricultural raw materials. It is established that an effective form of crediting food-processing production is the creation of cluster formations with the participation of direct producers of food and other products of processing of agricultural raw materials, state and local governments, as well as financial and banking institutions.

Ключові слова: фінансово-кредитне забезпечення, комплексний розвиток, переробка сільськогосподарської сировини, переробно-харчові виробництва, харчові продукти, комерційні банки.

Key words: financial and credit support, integrated development, processing of agricultural raw materials, processing and food production, food products, commercial banks.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Переробний сегмент аграрного сектора національної економіки є однією з найбільш інвестиційно привабливих ланок господарського комплексу, оскільки сприятливі природно-ресурсні передумови для ведення сільського господарства потенційно можуть забезпечити значну ресурсну базу для нарощення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, що стане можливим за умови підвищення відсотка переробки сільськогосподарської сировини. Однак інвестиційний дефіцит у діючих суб'єктів переробно-харчових виробництв та висока вартість кредитних ресурсів на вітчизняному ринку позикового капіталу не дають можливості в повному обсязі профінансувати проекти модернізації та реконструкції існуючих потужностей та введення додаткових потужностей і тим самим забезпечити випуск харчової продукції, яка відповідатиме міжнародним стандартам та регламентам якості і безпечності.

За таких умов виникає гостра необхідність формування сучасного механізму фінансово-кредитного забезпечення розвитку переробної ланки аграрного сектору, який враховуватиме глобальні тренди руху інвестиційного капіталу в пріоритетні напрями розвитку переробно-харчових виробництв та буде зорієнтований на стимулювання підвищення рівня комплексності переробки сільськогосподарської сировини. Саме результативне фінансово-кредитне забезпечення комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектору дасть можливість подолати багаторічну сировинну спрямованість національного АПК і прискорити збільшення обсягів виробництва продукції з високою часткою доданої вартості, що прямо корелює зі зростанням рівня капіталізації аграрного бізнесу і соціально-економічним піднесенням передусім сільських поселень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вітчизняній економічній літературі теоретичні та прикладні проблеми фінансово-кредитного забезпечення розвитку окремих ланок та підгалузей аграрного сектора особливо актуалізувалися в останні роки, коли національний АПК став чи не основною структуроутворюючою ланкою економіки України. Окремі вчені перспективи зростання вагомості аграрного сектору у макровідтворювальних пропорціях наряду пов'язують з налагодженням механізму фінансово-кредитного забезпечення проектів модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази сільського господарства та переробно-харчових виробництв.

Зокрема Д. Клименко стверджує, що вітчизняний аграрний сектор має величезний потенціал для зростання. Це визнають як вітчизняні, так і іноземні експерти, прогнозуючи можливість потроїти валове виробництво сільськогосподарської продукції. А щоб реалізувати цей потенціал необхідна підтримка виробників сільськогосподарської продукції зі сторони банківського фінансування та інвестування [3]. Якраз відсутність альтернативних варіантів отримання фінансових ресурсів для модернізації і реконструкції основних засобів та вчасного поповнення обігових коштів і не дає можливостей сільськогосподарським підприємствам та іншим формам аграрного підприємництва повною мірою використати наявні резерви для підвищення рівня капіталізації.

На думку К. Северин, основними важелями фінансово-кредитного стимулювання сільськогосподарського виробництва мають стати: активізація банківського кредитування, особливо довгострокового; забезпечення доступу до кредитних ресурсів малих та середніх виробників; зниження процентних ставок; зменшення співвідношення суми кредитів до вартості їх забезпечення; покращення умов кредитування виробників продукції тваринництва за рахунок

першочергової компенсації процентних ставок для позичальників, які працюють у тваринництві; відновлення спеціального режиму сплати податку на додану вартість у тваринництві, за якого виробникам повністю залишалася сума цього податку [5]. Отже, фінансово-кредитне забезпечення розвитку аграрного сектора, особливо його переробного сегмента, є багатоаспектним процесом, який охоплює інструменти, що визначаються макроекономічним регулюванням та специфікою кредитування різних категорій сільськогосподарських товаровиробників, а також особливостями функціонування найбільш капіталомістких ланок АПК, якою виступає зокрема галузь тваринництва.

Необхідність розроблення механізму фінансово-кредитного забезпечення переробної ланки АПК зумовлена також перманентним дефіцитом банківських кредитів для суб'єктів аграрного бізнесу. А. Вдовенко та С. Вдовенко констатують факт того, що важливим фактором впливу на розвиток аграрного сектору економіки є забезпеченість фінансовими ресурсами (в т.ч. кредитами банків). За різними оцінками в Україні частка банківського кредитування займає менше 20% обігових коштів аграрного сектора, в той час як у розвинутих країнах вона досягає 70%. Основними причинами низької активності залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво зі сторони позичальника є передусім відсутність ліквідної застави в позичальників, а з позиції кредитора обмежена кількість кредитних програм для малого і середнього бізнесу, операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери [1]. Відсутність ліквідної застави пов'язана з тим, що переважна більшість суб'єктів аграрного бізнесу не має можливості використати сільськогосподарські землі в якості об'єкта іпотечно-заставних операцій у зв'язку з наявністю інституціональних обмежень на оборот даної категорії земельного капіталу.

Отже, формування сучасного фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектора зумовлено необхідністю подолання інституціональних пасток, які існують на ринку позикового капіталу і не дають можливості сільськогосподарським товаровиробникам вчасно залучати фінансові ресурси для розширеного відтворення. Для підприємств переробної ланки аграрного сектора відсутність можливості отримання кредитів комерційних банків не дасть змоги оновлювати виробничо-технічну базу переробки сільськогосподарської сировини та утилізації харчових відходів. З огляду на

це розроблення сучасного механізму фінансово-кредитного забезпечення комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора є актуальною проблемою економіки і управління національним господарством і потребує обґрунтування інноваційних підходів щодо її вирішення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розроблення напрямів формування сучасного механізму фінансово-кредитного забезпечення комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора в умовах підвищення вагомості АПК у відтворенні національного капіталу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансово-кредитне забезпечення розвитку аграрного сектора є складовою системи фінансового забезпечення даної ланки національної економіки загалом. Система фінансового забезпечення процесів розвитку підприємств агрокомплексу є цілісною, складною й динамічною економічною системою, яка складається з множини взаємодіючих і взаємозалежних підсистем різних рівнів з розгалуженою мережею прямих і зворотних зв'язків. Фінансове забезпечення розвитку АПК розглядається як сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку різних джерел фінансових ресурсів, їх залучення і ефективного використання та організаційно-управлінських принципів, методів, форм для впливу на соціально-економічну діяльність підприємств комплексу. Система фінансового забезпечення складається з двох відносно самостійних елементів: фінансової та кредитної підсистем [4]. Фінансова система охоплює комплекс відносин, пов'язаних з формуванням фондів фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, наданням дотацій, субсидій, податкових та митних пільг. Важливим компонентом системи фінансового забезпечення аграрного сектора виступають кошти державного та місцевих бюджетів, позабюджетні кошти, а також власні кошти суб'єктів аграрного та агропродовольчого підприємництва. Кредитна підсистема є сукупністю відносин з приводу отримання фінансових ресурсів на ринку позикового капіталу на основі платності та поворотності.

Під час визначення магістральних напрямів формування механізму фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектора необхідно виходити з того, що особливу роль у забезпеченні

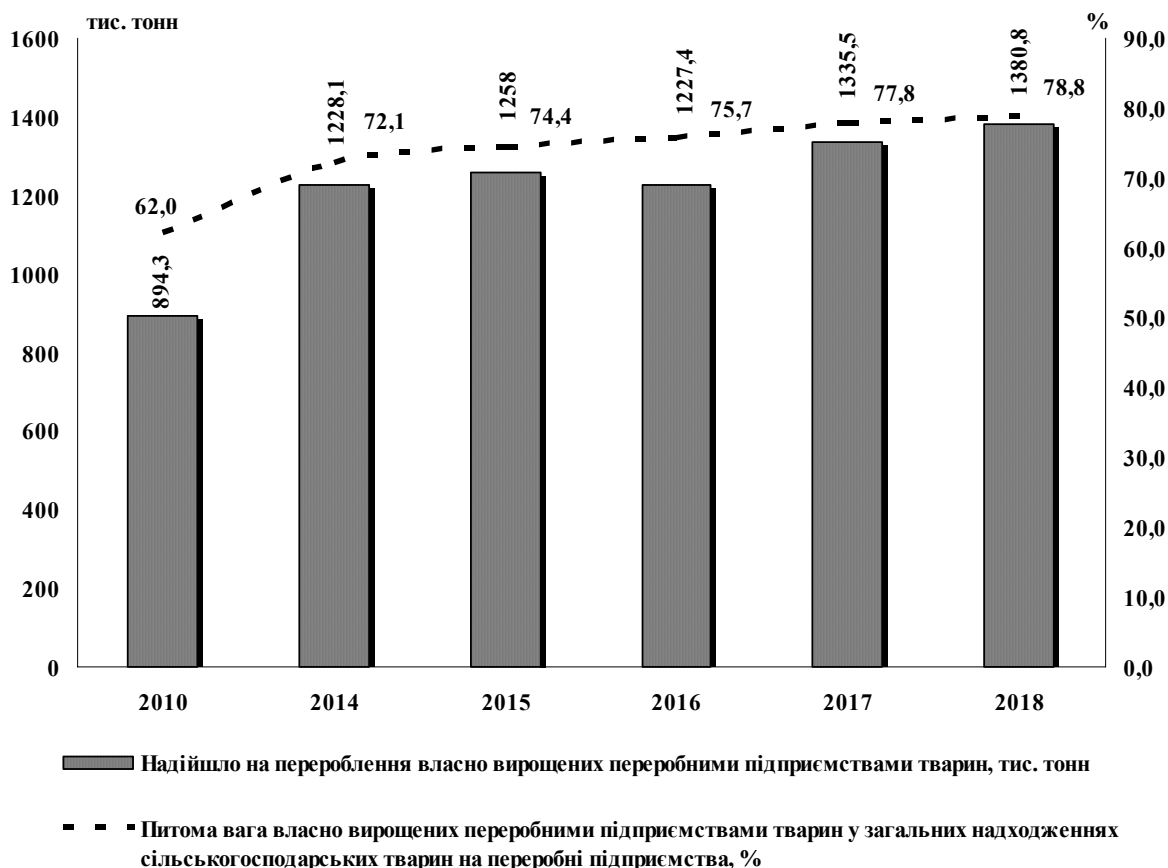

Рис. 1. Перероблення власно вирощених переробними підприємствами сільськогосподарських тварин

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

доступу суб'єктів господарювання аграрної галузі до кредитних ресурсів відіграють форми прямої і непрямой державної підтримки. Система сільськогосподарського кредитування в Україні, за сучасних умов господарювання характеризується поєднанням ринкового і пільгового механізмів кредитування. Пільговий механізм кредитування аграріїв здійснюється за спеціальними програмами, спрямованими на підвищення ефективності аграрного виробництва, зростання його обсягів за умови безперервності процесу виробництва та забезпечення продовольчої безпеки країни [2]. Пільговий механізм кредитування не спрацьовує з критично необхідним рівнем ефективності через обмежені бюджетні можливості держави фінансувати програми компенсації комерційним банкам тих втрат, які вони несуть у зв'язку з наданням кредитних ресурсів за заниженими процентними ставками.

Ще більш ускладненим є створення дієвого механізму фінансово-кредитного забезпечення комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора, оскільки держава інституціонально не передбачала і не передбачає по-

вноцінну фінансову підтримку сектора переробно-харчових виробництв, які дали б можливості на порядок збільшити обсяг виробництва продукції з високою часткою доданої вартості і тим самим підвищити рівень капіталізації національного АПК в цілому. Якраз відсутність можливостей отримання доступних кредитних ресурсів не закладає необхідних стимулів для того, щоб суб'єкти аграрного бізнесу збільшували відсоток переробки сільськогосподарської сировини.

У національному АПК України продовжуються процеси підвищення концентрації капіталу через злиття і поглинання суміжних підприємств та здійснення вертикальної, горизонтальної та діагональної інтеграції бізнес-процесів як за власний рахунок через розширення основних виробничих фондів, так і за рахунок вже діючих сільськогосподарських підприємств. Водночас така концентрація зорієнтована на виробництво сільськогосподарської сировини, а не на масштабну модернізацію переробно-харчових виробництв.

Результатом посилення економічної інтеграції в аграрному секторі на мікрорівні є зрос-

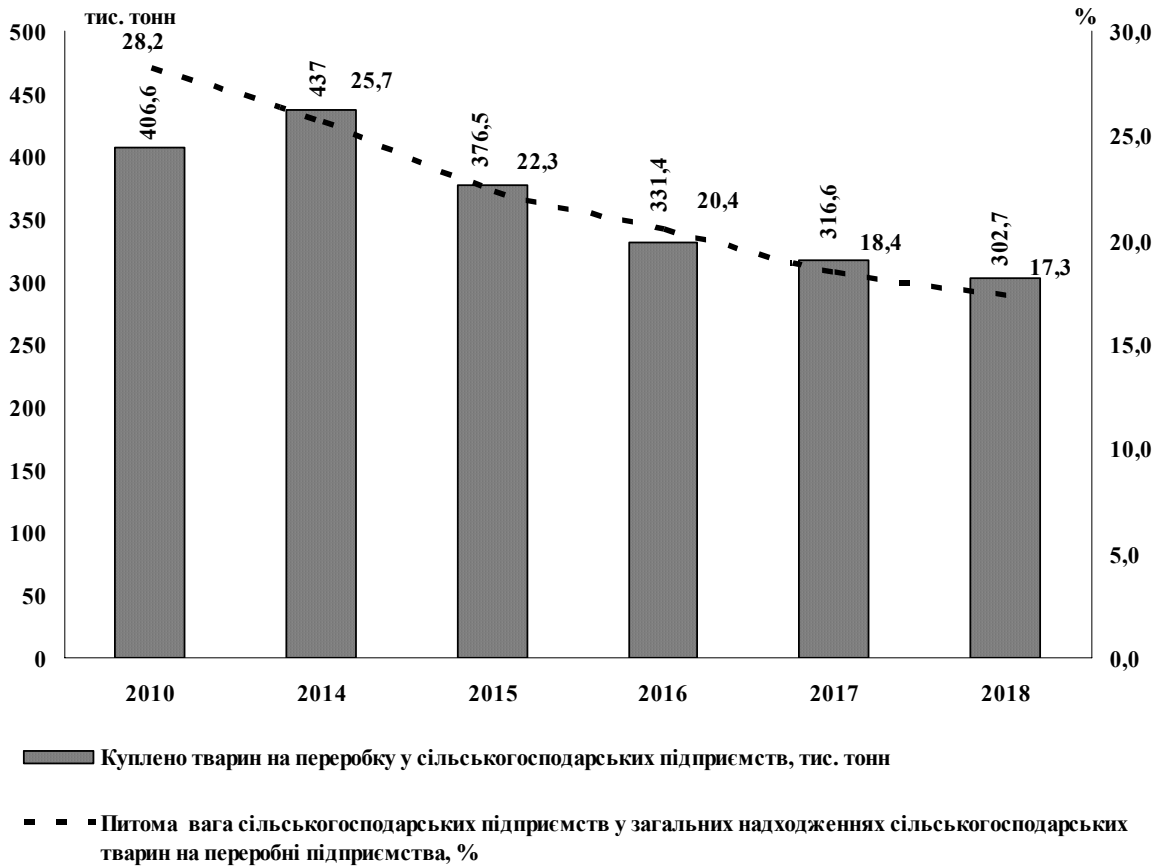

Рис. 2. Перероблення куплених у сільськогосподарських підприємств сільськогосподарських тварин

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

тання частки сільськогосподарських тварин, які йдуть на переробку і які вирощені самими переробними підприємствами. Тобто фактично створюються комплексні підприємства, що є потужними агропромисловими одиницями, котрі створюють свої тваринницькі комплекси, або сільськогосподарські виробники, котрі є лідерами в сегменті, створюють переробні підрозділи, щоб збільшити частку продукції з високою доданою вартістю.

Зокрема протягом 2010—2018 років частка власно вирощених переробними підприємствами тварин у загальних надходженнях сільськогосподарських тварин на переробні підприємства показувала стабільне лінійне зростання, збільшившись з 62 до 78,8%. Водночас абсолютні обсяги надходжень сировини зросли на 54,4% з 894,3 до 1380,8 тис. тонн (рис. 1).

Одночасно питома вага сільськогосподарських тварин, які йдуть на переробку, куплених у сільськогосподарських підприємств зменшується, оскільки спостерігається чіткий низхідний тренд у поголов'ї ВРХ, а також більшість сільськогосподарських підприємств переходять на вирощування експортно-орієн-

тованих культур, таких як рапс, кукурудза, соя, пшениця. За період протягом 2010—2018 років частка сільськогосподарських підприємств у загальних надходженнях сільськогосподарських тварин на переробні підприємства зменшилась з 28,2 до 17,3%. Водночас абсолютні поступлення відповідної сировини скоротились на 25,6% з 406,6 до 302,7 тис. тонн (рис. 2).

Структурні зрушення в системі бізнес-процесів відбуваються і в переробці молока. Зокрема частка молока сільськогосподарських підприємств у загальних надходженнях молока на переробні підприємства показує зростання протягом 2010—2018 років і збільшилась з 45,8 до 65,1% і обсяг купленого у сільськогосподарських підприємств молока зріс на 24% з 2193 до 2719,9 тис. тонн у 2018 році порівняно з 2010 роком, що вище порівняно з господарствами населення, де відповідні показники знизились (рис. 3).

Зокрема питома вага господарств населення у загальних надходженнях молока на переробні підприємства щодо поставок молока скоротилась з 53,1 до 26% та обсяг купленого у населення молока зменшився на 57,2% — з

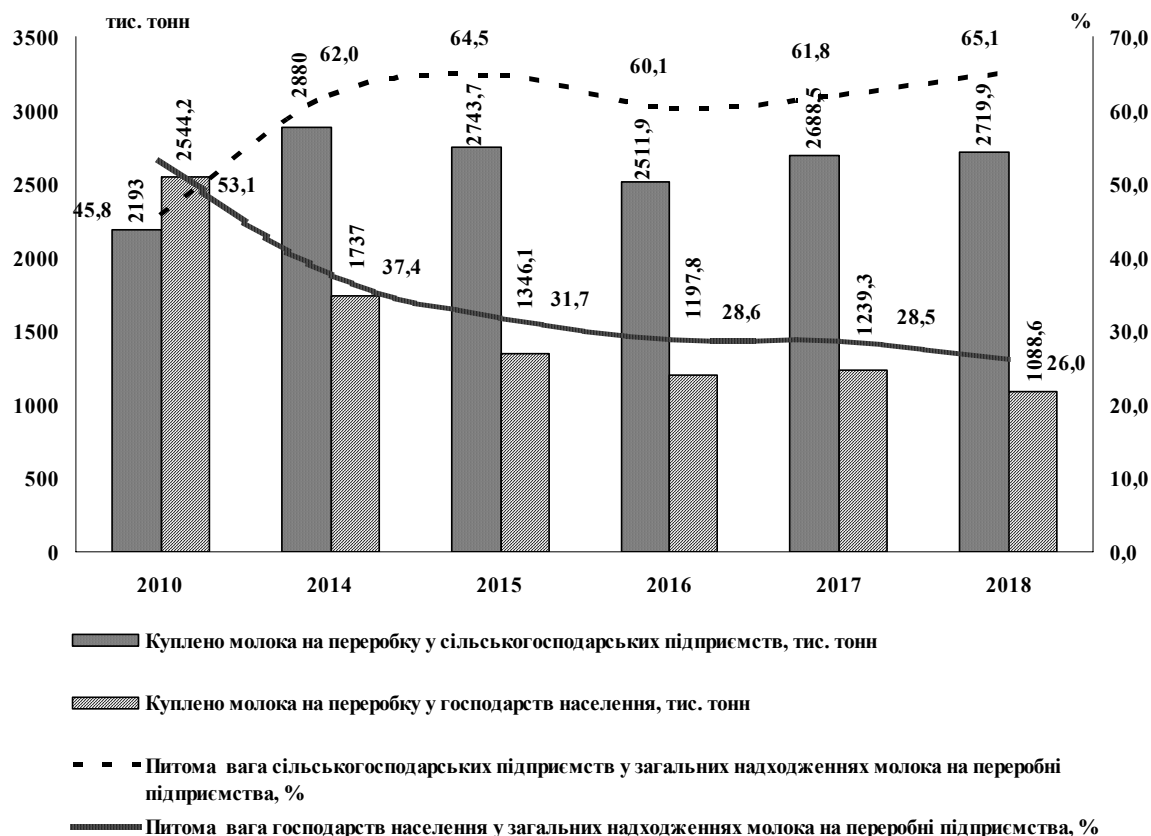

Рис. 3. Перероблення молока купленого у сільськогосподарських підприємств та господарств населення

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

2544,2 до 1088,6 тис. тонн у 2018 році порівняно з 2010 роком, оскільки виробництво молока — це прерогатива крупнотоварних виробників, бо молоко згідно нових стандартів Європейського Союзу має бути однієї жирності та зберігатися у відповідній логістично-складській інфраструктурі, зокрема потрібні рефрижераторні установи для його зберігання.

Механізм фінансово-кредитного забезпечення переробної ланки аграрного сектору має забезпечувати диференційований підхід до участі держави в процесі надання кредитних ресурсів для різних організаційно-правових форм аграрного бізнесу, які здійснюють переробку сільськогосподарської сировини.

Завдання держави для покращення кредитування крупнотоварних переробно-харчових виробництв має полягати у створенні інституціональних умов для банківського кредитування проектів налагодження переробки сільськогосподарської сировини і держава тут повинна виконувати лише опосередковану роль. У кредитуванні малих та середніх форм агропродовольчого бізнесу має мати місце пряма участь держави через компенсацію втрат комерційним банкам, які вони несуть надаючи малому агро-

продовольчого бізнесу кредитні ресурси за заниженими процентними ставками.

Ефективною формою кредитування переробно-харчових виробництв виступає створення кластерних формувань за участю безпосередніх виробників харчових продуктів та інших продуктів переробки сільськогосподарської сировини, органів державного управління та місцевого самоврядування, а також фінансово-банківських установ. Кластерна форма створює умови, за яких держава надає необхідні гарантії надійності кредитування фінансово-банківськими установами проектів модернізації та реконструкції переробно-харчових виробництв, що виступає каталізатором збільшення кредитного портфеля для цієї категорії виробників промислової продукції.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Переробна ланка аграрного сектору України потенційно може генерувати значно більший обсяг продукції з високою доданою вартістю за умови подолання інвестиційного дефіциту, який на сьогодні існує у зв'язку з недостатністю внутрішніх джерел фінансування проектів

модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази переробки сільськогосподарської сировини та високою вартістю фінансових ресурсів на ринку позикового капіталу. Вирішення зазначеної проблеми на пряму залежить від формування сучасного механізму фінансово-кредитного забезпечення переробної ланки аграрного сектора, який охоплюватиме комплекс методів, інструментів та важелів регулювання участі переробно-харчових виробництв на ринку кредитних ресурсів. Для великих переробних підприємств мають бути створені прозорі інституціональні передумови взаємодії з фінансово-кредитними установами через опосередкований вплив держави, для малих та середніх форм агропродовольчого бізнесу вплив держави має бути прямим через компенсацію комерційним банкам втрат, які вони понесуть під час надання кредитних ресурсів за пільговими процентними ставками.

Література:

1. Клименко Д.Б. Особливості та перспективи банківського кредитування аграрного сектора в Україні. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2018. № 2. С. 95—106.

2. Северин К.М. Ефективність фінансово-кредитних важелів розвитку АПК в Україні. Ефективна економіка. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4980>

3. Вдовенко Л.О., Вдовенко С.А. Стан та перспективи розвитку аграрного сектора в контексті державної політики фінансової підтримки товаровиробників. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. № 3. С. 113—122.

4. Кузнецова Л.В. Банківський кредит як джерело фінансового забезпечення розвитку АПК України. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 9-1. Ч. 1. С. 183—186.

5. Войниченко П.П. Особливості банківського кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі. Ефективна економіка. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=902>

References:

1. Klymenko, D.B. (2018), "Features and prospects of bank lending to the agricultural sector in Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats' Universytetu derzhavnoi fiskal'noi sluzhby Ukrainy*, vol. 2, pp. 95—106.

2. Severyn, K.M. (2016), "Efficiency financial and credit levers of apc in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4980> (Accessed 25 March 2020).

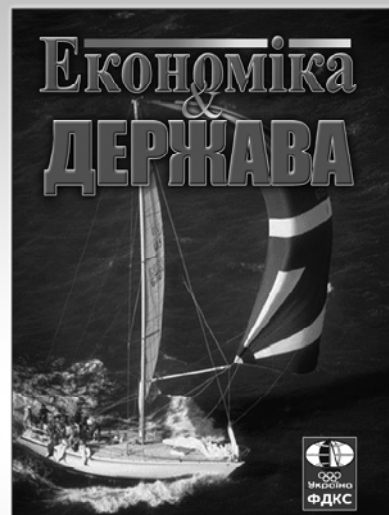
3. Vdovenko, L.O. and Vdovenko, S.A. (2018), "State and prospects of development of the agricultural sector in the context of state policy of financial support to producer", *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky*, vol. 3, pp. 113—122.

4. Kuznietsova, L.V. (2014), "Bank loan as a source of financial support for the development of agro-industrial complex of Ukraine", *Naukovy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 9-1, no. 1, pp. 183—186.

5. Vojnychenko, P.P. (2012), "Features of bank lending to agricultural business entities", *Efektivna ekonomika*, vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=902> (Accessed 25 March 2020).

Стаття надійшла до редакції 06.04.2020 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

наукове фахове видання України

З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ

(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності — **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73